

Területi fejlődés és regionalizmus

- Hozzászólás Horváth Réka-Veress Emőd tanulmányához -

A kelet-európai országok európai uniós csatlakozása a rendszerváltozás eredeti forgatókönyveiben nem szereplő számtalan új kérdésre irányította a figyelmet. Az átmenet tervei a regionális egyenlőtlenségek következményeivel még nem számoltak, a demokratikus intézmények és a piacgazdaság kiépítésének általános feladatai között nem találhatunk markáns területfejlesztési intézkedéseket. A legtöbb országban - Magyarország és Lengyelország kivételével - a regionális politika cél-, eszköz- és intézményrendszerének kérdései az európai uniós csatlakozási tárgyalások előrehaladtával kerültek az érdeklődés középpontjába. Eközben azonban több országban élénk vita bontakozott ki a nemzetiségi területek autonómiájáról és a nemzeti közigazgatás decentralizálásáról.

Örvendetes, hogy a viták nem korlátozódnak ma már csak a kisebbségi jogokra, hanem megjelennek tágabb összefüggések, többek között a területi fejlődés lehetséges irányai, a regionális kohézió erősítésének gazdaságpolitikai és intézményi kérdései is. Romániában a *Provincia* című folyóirat hasábjain évek óta tartalmas eszmecsere zajlik erdélyi magyar és román értelmiségiek között a román régiók létrehozásáról.

A terebélyesedő vitapontok sorába illeszkedik Horváth Réka és Veress Emőd tanulmánya. Az európai modellek alkalmazásának lehetőségéről, az Európai Unió regionális politikája alapelveinek érvényesítéséről és a román területfejlesztés összefüggéseiről megfogalmazott gondolatok jó alapot teremtenek a további tisztázó vitákhoz. A tanulmány fő megállapításához - meg kell kezdeni a regionalizmus EU-konform megalapozását Romániában is - fűzött hozzászólásom egy új komplex vizsgálati szempontra, a regionális gazdaságfejlesztésre kívánja a regionalizmus-vita résztvevőinek figyelmét felhívni.

Románia regionális fejlődése

Románia, a viszonylag fiatal nemzetállam, a különböző országrészek (Erdély, Havasalföld, Moldva, Dobruzsza) területi egybeszervezésére tett több évtizedes törekvéseinek eredményei nem kevés tanulságot szolgáltatnak annak elemzéséhez, hogy vajon sikerrel jártak-e a központosított államhatalom tervei a regionális kohézió erősítésére, csökkentek-e a régiók közti különbségek a jövedelemtermelésben, a lakosság életkörülményeit befolyásoló infrastrukturális ellátottságban egy soknemzetiségű országban.

A területi gazdasági és a társadalmi struktúrák jelenlegi állapotából levont fő következtetés az, hogy az önálló Románia létrejötté óta folytatott, különböző ideológiai alapokon nyugvó gazdaságpolitikák csak kismértékben voltak képesek az ország tradicionális térszerkezetének módosítására. A 20. században az ország területi különbségei - a nagy áldozatok árán végrehajtott erőltetett iparosítás hatására - mennyiségi szempontból mérséklődtek, a fejlett és az elmaradott területek térségi elrendeződése azonban szinte változatlan maradt. A történelmi román területeken Bukarest, néhány nagyváros (Craiova, Pitesti és Constanta) és szűkebb környezete mutat fel modernizációra alkalmas szerkezeti jellemzőket. A háromnegyed évszázaddal ezelőtt más gazdasági rendszerhez tartozó Erdély összességében meg tudta őrizni a településszerkezetéből (sűrű kisvárosi hálózatából) és kvalifikáltabb humán erőforrásaiból származó előnyeit.

Az elmaradott ország jövője szempontjából - amely a 21. század legelső éveiben a transzformáció kezdeti szakaszában tart - nem lényegtelen, hogy a makrogazdasági politika átalakítása milyen regionális következményekkel jár, a piacgazdaság differenciáló erői szabadon fejtik-e majd ki hatásukat, és fokozzák az európai összevetésben ma még nem túlzottan nagyfokú területi különbségeket (a legfejlettebb főváros és a legfejletlenebb Észak-Moldva között az egy főre jutó GDP különbsége 1,6-szoros értéket mutat), vagy az új regionális politika képes lesz-e módosítani a negatív hatásokat, megtenni a legelső lépéseket a további differenciálódás megakadályozására, a gazdasági és a műszaki innovációk térbeli terjedésének ösztönzésére, a méltányosság, igazságosság és szolidaritás elveinek érvényesítésére. A komplex regionális politika cél-, eszköz- és intézményrendszerének kidolgozása ezért fontos feladat Romániában.

A román kormányzati szervek megfogalmazták a regionális politika kidolgozásának igényét. Még nem körvonalazódott ugyan egy konzisztens regionális politika, de érzékelhető, hogy a decentralizált iparfejlesztés, a

szociális problémák komplex megoldása, a partnerség kiépítése, az agrártérségek diverzifikált fejlesztése, a humán erőforrások minőségét javító intézmények alapítása, a kis- és középméretű vállalkozások elterjesztése a kormányzati politikák érdeklődésének homlokterébe került. A kormányprogramok általános célkitűzései azonban nem tekinthetők még komplex regionális politikai koncepciónak, ezek általános elképzelések csupán, mint ahogy hasonló megfogalmazásokkal találkozhattunk 7-8 évvel ezelőtt a többi átalakuló kelet-közép-európai ország kormányzati politikai dokumentumaiban is.

Az átmeneti országoktól némileg különbözik Románia helyzete a regionális fejlesztési politika koncepcionális kidolgozásának helyzetét illetően. Magyarországon és Bulgárián kívül Romániában készült tervezet a regionális fejlesztés cél-, eszköz- és intézményrendszerének kidolgozására. A Phare-program keretében, a RAMBŐLL konzultációs csoport irányításával kidolgozott Zöld Könyv foglalta össze először a területi fejlődés problémáit, az ország térszerkezetének helyzetét, és tett javaslatokat a román területfejlesztési modell kidolgozására. E dokumentum jelentős teljesítménynek értékelhető. A dokumentum háttéranyagai - az ország regionális különbségeit feltáró és elemző dolgozatok és kiadványok - kellő eligazodást nyújtanak az ország térszerkezeti problémáinak tanulmányozásához, módszertanilag megalapozottak. Külön ki kell emelni a globális fejlettségi index alkalmazását, amely a GDP-nél átfogóbb és differenciáltabb elemzést tesz lehetővé.

A Zöld Könyv a román területfejlesztési politika legsürgetőbb teendőit kilenc pontban foglalta össze: a feladatok a területfejlesztés alapintézményeinek megteremtésétől - a regionális programozás bevezetésén keresztül - a regionális fejlesztési szakemberképzés megszervezéséig széles skálán mozognak. A javaslatok a fejlett piacgazdaságok és a tagolt intézményrendszert működtető polgári demokráciák esetében teljesen nyilvánvalóak és meg is valósíthatók az új elvek, de régi struktúrák alapján működő román demokráciában azonban ezek az elképzelések nehezen érvényesíthetők.

Ezért van nagy jelentősége annak, hogy mihamarabb megszülessenek mindazok a jogszabályok, amelyek az általános alapelvek érvényesüléséhez nyújtanak megfelelő garanciákat. A magyar tapasztalatok azonban arra intenek, hogy a területfejlesztés eszköz- és intézményrendszerét (a regionális fejlesztés speciális alapjait, a társfinanszírozást, a regionális programozást, a területfejlesztési tanácsok működését, a fejlesztési régiók kialakítását stb.) megteremtő törvény mellett módosítani szükséges a területfejlesztéssel kapcsolatban álló, arra hatást gyakorló egyéb törvényeket is: pl. az államháztartási, az önkormányzati, a támogatási rendszert szabályozó törvényeket. Mert hiába fogalmazza meg a területfejlesztési törvény a fejlesztési régióba tartozó megyék együttműködésének ösztönzését és a decentralizált fejlesztési források felhasználásában a régiók meghatározó szerepét, ha az önkormányzati törvény és a támogatások állami szabályozása korlátokat állít a regionalizmus kibontakozása elé.

Az EU-konform területfejlesztést támogató komplex jogi szabályozás természetesen nem eredményezhet azonnali pozitív változásokat Romániában sem. Tekintetbe kell venni, hogy a központi szervek ragaszkodnak redisztribúciós és irányítási jogosítványaikhoz, a helyi önkormányzatok pedig autonómiájukat féltik az új területfejlesztési régiók megszerzésétől. A hagyományos igazgatási szintek érdekeltiségének megteremtésére a területfejlesztésben különböző technikákat kell kidolgozni, egyértelműen szabályozni kell az egyes szintek közötti munkamegosztást, a feladat- és hatásköröket.

Romániában a régiók szervezéséhez - történelmi hagyományok, városhálózati sajátosságok és az államigazgatási rendszer miatt - formai szempontból kedvezőbbek az adottságok, mint Magyarországon:

- 1953-1965 között az országban 17 tartomány alkotta a területi mezőszintet. Románia közigazgatási beosztása többször változott a 20. században, Magyarországgal ellentétben a területi közigazgatáshoz nem kötődnek több évszázados hagyományok. Az ország történelmi tájain (Olténia, Munténia, Moldva, Erdély, Bánát stb.) a több évtizedes erőszakos homogenizálás ellenére felfedezhetők a regionális identitás maradványai, ezekre tudatos regionális politikával lehet építkezni. Meg kell azonban jegyezni, hogy Erdély esetében különös figyelmességgel kell eljárni. Részben azért, mert az országrész népességének kb. egynegyede magyar nemzetiségű (a közép-romániai régió három keleti megyéjében 50-80%), másrészt - a nem feszültségmentes nemzetiségi politika miatt - nagy számú ellenzője van az erdélyi régiók önálló fejlesztési törekvéseinek.

- A regionalizmus és a decentralizált területfejlesztés szempontjából Románia viszonylag kedvező nagyvárosi hálózattal rendelkezik. Kolozsvár, Nagyvárad, Temesvár, Arad, Brassó, Nagyszeben, Marosvásárhely, Craiova, Constanta, Galati, Iasi, Ploiesti, Pitesti mind népességszámát, mind multifunkcionális jellegét tekintve tényleges növekedési központként vehető számításba. A nagyvárosok potenciális szellemi-kulturális funkciói erősek, sokhelyütt 2-5000 fős kutatási-fejlesztési kapacitások és 10-30 ezer hallgatói létszámú egyetemek vannak.

- Az ország területi-közigazgatási rendszere sok egységből (41 megyéből) áll, méretük és népességszámuk alapján NUTS3 egységeknek tekinthetők.

A nyugat-európai területi egységek autonómiájának a megerősödése csak részben vezethető vissza történelmi és nemzetiségi okokra. Sokkal inkább a gazdaság szerkezeti átalakulása, a regionális fejlődést befolyásoló tényezők változása, a területi tervezés általános térnyerése - meghatározóan gazdasági szempontok - kényszerítették ki a decentralizációt. A regionális önállóság kibontakozása kedvező változásokat eredményezett a fejletlen térségek felzárkózásában, a korábban sokszor „gyarmatosító” pozícióban lévő centrumtérségek gazdasági és politikai túlhatalmának a visszaszorításában. A regionalizmus tehát a demokrácia fontos intézménye is egyben.

Romániában is hasonlóak a teendők. Az ország nagyobb térségeiben a területfejlesztés több tucat szereplőjének az összefogására azért van szükség, hogy:

- az innovatív, piackonform tevékenységek térbeli terjedése felgyorsuljon, kialakuljanak az ehhez szükséges infrastrukturális és szervezeti feltételek,
- térségek belső összetartó ereje fokozódjon, a fejlődést hosszú távon a régió saját adottságai motiválják, az új tevékenységek egymásra utalt gazdasági rendszerre szerveződjenek,
- külgazdasági orientációja erősödjön, az európai területi munkamegosztásba a bekapcsolódás intenzívvé váljon, a regionális versenyképességhez való alkalmazkodás feltételei megteremtődjenek.

A piaci versenyképességet befolyásoló tényezők komplex fejlesztéséhez, összetett és modern gazdasági szerkezet kiépítéséhez, a regionális piacok szervezéséhez a mai megyéknél kiterjedtebb méretű területi egységekre van szükség. Mert különben nem teljesíthető a közgazdaságtan egyik alaptétele, a méretgazdaságosság követelménye. Nem véletlen tehát, hogy az EU-csatlakozás és az Unió Strukturális Alapjaiból történő támogatások igénybevételének előfeltétele a nagyrégiók kialakítása, amelyekre fejlesztési koncepciók, programok dolgozhatók ki.

Ne ringassuk azonban magunkat illúzióban. A törvény a nyugat-európai típusú fejlődésnek csak a legelemibb feltételeit teremtette meg, sok tennivaló, érdekkonfliktus, az eddigieknél összemérhetetlenül következetesebb és a korábbiaknál nagyobb szakszerűséget igénylő munka van előttünk. Mihamarabb bizonyítani kell viszont, hogy a nem kis ellenállás dacára kikényszerített döntés az ország érdekeit szolgálja, a térségi összefogás fejlesztő ereje és forrásképző szerepe bármely minisztériumban kialakított támogatásnál nagyobb lehet.

Új szervező intézmény

A regionális fejlesztési tanács lehet majd az új regionális politikai filozófia kulcsszereplője. Tagjai a régió fejlesztésében érdekelt szereplők - a megyei területfejlesztési tanácsok, a gazdaság, a központi állam - képviselői. Feladatköre sokrétű: a régióban zajló folyamatok feltárásától és értékelésétől a fejlesztési programok kidolgozásán és finanszírozásán keresztül a fejlesztési célok megvalósításának ellenőrzéséig számtalan teendője lesz. Szerveznie kell a regionális területfejlesztési partnerek együttműködését, ütköztetnie kell fejlesztési érdekeket, hazai és külföldi alapokhoz és befektetőkhez kell versenyképes elképzeléseket eljuttatnia, fejlesztési célokat és programokat kell kidolgoznia, információs rendszereket kell működtetnie, hatáselemzéseket kell végeznie, regionális marketing feladatokat kell ellátnia, képviselnie kell a régió érdekeit az Országos Területfejlesztési Tanácsban. E távolról sem teljes felsorolásból is kitűnik, hogy olyan feladatokról van szó, amelyek mindezidáig szinte ismeretlenek voltak a román - és tegyük hozzá, a kelet-közép-európai - területfejlesztési gyakorlatban, eredményes megoldásuk egyetlen települési és megyei önkormányzattól sem várható.

A regionális fejlesztési tanács tehát nem a megyei önkormányzatok ellenében, hanem azok és a regionális erőforrások mozgósítása érdekében jön létre. Egyenlő partnerek konstruktív együttműködését jelenti. Nyilvánvaló azonban, hogy - és ez máris egy előrelátható konfliktusforrás - a tanácsban résztvevő megyék képviselői csak megalapozott elképzelések birtokában, kellőképpen alátámasztott érvek sorozatán keresztül érvényesíthetik érdekeiket. Fejlesztési döntéseket sem aktuális politikai befolyás, sem szűk területi érdek, sem pedig megalapozatlan és irreális elképzelés nem kényszeríthet ki, még ha azok térségi vagy ágazati támogatás formájában is jelennek meg. A fejlesztési döntéseknek, a támogatás odaítélésének egyértelmű célokat, nyilvánosan meghirdetett programokat kell szolgálniuk, olyanokat, amelyek versenyképes munkahelyeket teremtenek, s egyben megfelelnek a fenntartható fejlődés követelményeinek, erősítik a régió exportkapacitásait, a gazdaságfejlesztés infrastruktúráját javítják, hozzájárulnak a régió gazdasági kapcsolatainak a fejlesztéséhez.

A regionális fejlesztési tanács munkáját szervezni kell, döntéseit magas szakmai színvonalon elő kell készíteni, a fejlesztési programokat menedzselni szükséges. Ezért fontos, hogy a tanács munkaszervezetének kialakítása - e szempontokból nem engedve - körültekintően történjen. Csakis professzionális és eszközökkel jól felszerelt szervezet lesz képes megbirkózni azokkal a feladatokkal, amelyek megoldását a nyugat-európai régiókban szakértők tucatjai végzik.

A székelyföldi kísérlet

Az MTA Regionális Kutatások Központja a regionális tudomány fejlesztésére kidolgozott stratégiája a 90-es évtized végén e diszciplína határon túli magyar tudományosságban való meghonosításának célját fogalmazta meg. Fiatal székelyföldi értelmiségiek egy csoportja - részben a Sapientia Magyar Tudományegyetem csíkszeredai karához kapcsolódva - Székelyföld 2000 elnevezéssel munkacsoportot szervezett, amelynek célja a területi kutatásokra való felkészülés, a székelyföldi fejlesztési stratégia kidolgozásának tudományos megalapozása volt. E tudományos műhely 2000-ben Tusnádfürdön, 2001-ben Csíkszeredában száz fős közreműködői körrel konferenciákat szervezett a Székelyföld társadalmi, gazdasági és kulturális állapotának értékelésére. A munkacsoport eddig két kötetet publikált, megjelentette az 1902-ben rendezett Székely Kongresszus jegyzőkönyvét, és "A kulturális térségek szerepe a regionális fejlesztésben" címmel közreadta a tusnádfürdői konferencia előadásait. 2001-ben a kolozsvári Civitas Alapítvány szervezésében az MTA Regionális Kutatások Központjának munkatársai, erdélyi magyar és román kutatók részvételével szakmai tanácskozáson vitatták meg az európai területfejlesztés időszerű kérdéseit.

A tudományos műhelymunkákon fogalmazódott meg annak igénye, hogy célszerű lenne összefoglalni a Székelyföldre tartozó három megye - Hargita, Kovászna és Maros - társadalmi-gazdasági és kulturális állapotának jellemzőit.

A magyarországi regionális tudomány képviselői részéről e javaslat támogatásra talált. Egyrészt azért, mert e diszciplína stratégiai céljaival egyező igényt fogalmazott meg, másrészt pedig azért, mert bizonyosra vehető, hogy e vizsgálatok az európai regionális tudomány fejlődését is szolgálhatják. A magyar társadalomtudományban gyökeret eresztett regionális tudomány szervezeti alapjainak határokon túlra való kiterjesztése mellett az is szerepet játszott, hogy e tudományágzat vizsgálati bázisa egy korábban kevésbé megkutatott térségre is kiterjedjen, megállapításainak ellenőrzését elvégezhesse, ezzel új kutatási eredmények legyenek elérhetőek.

E program megvalósításában hatékony együttműködő partnerre találtunk az Új Kézfogás Alapítványban, amely anyagilag támogatta a székelyföldi kutatásokat, egyben folyamatosan hangsúlyozta azt az igényt is, hogy a tudományos kutatásnak - az elméleti törvényszerűségek feltárásán kívül - folyamatosan szem előtt kell tartania az eredmények gyakorlati felhasználhatóságának követelményeit.

A magyar területfejlesztésnek fontos történeti előzményei vannak. A dualizmus kori Magyarország modernizációs programjai: a vasútépítkezések, a vízügyi munkálatok és az állami finanszírozású - elsősorban budapesti - közmunkák jelentős változásokat indítottak el az ország térszerkezetében. Ezek döntő részben koncentrációs jellegűek voltak, a főváros országon belüli és nemzetközi pozícióit erősítették. Az akkori kormányzatok ugyan nem dolgoztak ki mai értelemben vett területfejlesztési politikát, azonban az elmaradott országrészekben kibontakozó modernizációs követelésekre válaszokat kellett megfogalmazniuk. A perifériák eltérő erősségű akcióit az Országos Magyar Gazdasági Egyesület (OMGE) karolta fel. Az egyesület működési filozófiájában ugyanis fontos szerepet kapott a területi különbségek mérséklése. "Nemzeti érdek - fogalmazta meg az OMGE egyik dokumentuma -, hogy az a távolság, mely falu és város között a gazdasági, jóléti és közegészségügyi intézmények és műveltség tekintetében ma még megvan, lehetőleg kiküszöböltessék. Evégből szükségesnek tartjuk, hogy a vidéki népesség terhei könnyíttessenek s a teherviselés városban és falun arányban legyen a törvényhozás, a kormány és a közigazgatás által nyújtott támogatással és előnyökkel." Az első kormányzati fejlesztési program az Északkelet-Kárpátokban indult az 1890-es évek végén, majd az 1902. évi Székely Kongresszus határozatai nyomán fogalmazódott meg kormányzati felzárkóztatási stratégia az ország egyik legelmaradottabb térsége, a Székelyföld modernizálására. A Székely Kongresszust - amely a térség szereplőinek fejlesztési törekvéseit példamutató módon foglalta egységes rendszerbe - a magyar területfejlesztési tradíció fontos elemének kell tekintenünk. A történelem vihara ugyan megakadályozta, hogy az ajánlásokat konkrét kormányzati és helyi cselekvés kövesse, a kongresszus jegyzőkönyve területfejlesztési szakembereknek érdekes és elgondolkodtató módszertani olvasmány lehet ma is.

A 21. század eleji székelyföldi kísérlet, az egy évig tartó feltáró munka azt a célt szolgálta, hogy a modern területfejlesztés stratégiai megalapozó szakasza számára széleskörű információs bázison nyugvó helyzetértékelő dokumentáció készüljön. A helyzetfeltárás a fejlesztési programok kidolgozásának fontos része. A gazdasági és a

szociális terek adottságai, a fejlődés mozgatórugói ugyanis különbözőek. A fejlődési elemek jelenlétének eltérő súlya, a közöttük kialakult kölcsönkapcsolatok sokszínű kombinációja miatt változatos problémamegoldásra nyílik lehetőség.

Fejlesztési megoldásokat még egy országon belül sem lehet mechanikusan másolni, sok kedvezőtlen nyugat-európai tapasztalat a bizonyíték erre. Minden régiónak saját magának kell megtalálnia - a nemzeti és az európai erőterétől nyilvánvalóan nem függetlenül - a lakossága és a nemzetgazdaság számára legelőnyösebb fejlődést kínáló irányokat és alternatívákat. Ezek megválasztásának kulcsa a tudományos alapossággal elvégzett helyzetértékelés: a térségben zajló társadalmi, gazdasági és településszerkezeti folyamatok leírása, az azokat befolyásoló tényezők ok-okozati viszonyainak feltárása, az értékelés során kapott eredmények összevetése más, hasonló vagy eltérő adottságú térségekkel.

Átlagos fejlettségű Székelyföld

A Hargita, Kovászna és Maros megyék alkotta, 1,2 millió lakosú Székelyföld Románia átlagos fejlettségű térsége. A 20. század eleji birodalmi földrajzi és gazdasági periféria ugyan az új nemzetállam geográfiai középpontjának közelébe került, ez a pozíció azonban nem jelentett dinamizáló erőt. Politikai és gazdaságfejlesztési stratégiai okok, illetve a történelmi hagyományok következtében a térség gazdasági teljesítőképessége az új nemzeti gazdasági erőterében csupán annyiban módosult, hogy mutatói a romániai összehasonlítási rendszerben átlagos értékekkel írható le.

A 70-es évtized erőltetett iparosítása nyomán létrejött gazdasági szerkezet jellemzői az európai területi fejlődésben nem tapasztalt módon alakultak. Miközben az ipari foglalkoztatottak aránya a Székelyföldön az ipari korszak mutatóira volt jellemző, a mezőgazdasági foglalkoztatottak aránya a tipikus agrártérség vonásait mutatta. A terciarizáció színvonala rendkívül alacsony. A szolgáltató szektor elmaradottsága a régió új pályára állásának meghatározó akadálya.

A társadalmi-gazdasági paraméterek többsége a romániai átlag körül szóródik. Az országos átlaghoz hasonlóan 40 százalékos az agrárfoglalkoztatottak aránya, 28 százalékos az ipar és 32 százalék a szolgáltató szektor részesedése. A közép-romániai régió (amelyhez a három székely megyén kívül Fehér, Brassó és Szeben megye tartozik) szerkezeti mutatói kedvezőbbek, hiszen az agrárfoglalkoztatottak aránya a régió szintjén 28 százalékot tesz ki.

Az urbanizáció színvonala, a lakosság jövedelmi helyzete is átlagos képet mutat. Ez a kép rajzolódik ki az ország térszerkezetének állapotát értékelő elemzések eredményeiből is. Akár a komplex fejlettségi mutatókat, akár az egy főre jutó GDP adatokat nézzük, a székelyföldi megyék a 41 romániai megye rangsorában a középső, illetve a felső harmadban helyezkednek el. A vásárlóerő paritáson számított hazai össztermék becslési adatai alapján a 6000 eurós romániai átlagot Maros és Kovászna megye négy százalékponttal meghaladja, Hargita pedig négy százalékponttal lemarad attól. Ennél gyengébb pozíciók a vonalas infrastruktúra néhány elemében - mindenképp az út- és a távközlési hálózatban -, illetve az innovatív fejlődés hajtóerőinek (felsőfokú végzettség, kutatási-fejlesztési kapacitások, exportpotenciál, külföldi működő tőke) állapotában érzékelhetők. E tényezők szerepe azonban jelentős, mert például a megközelíthetőségi viszonyok kedvezőtlenül befolyásolják a térség fejlődőképességét. A Székelyföldnek az európai gazdasági térben elfoglalt helyzetét reprezentáló mutatók nyilvánvalóan a viszonyítási alapul vett átlagoktól sokkal jelentősebb eltéréseket mutatnak (1. ábra)

A Székelyföld pozíciója Európában (EU15=100) és Romániában (Románia=100)

1. ábra

A helyzetfeltárás eredményeinek összegzéseképpen elkészített SWOT-elemzés a következő képet mutatja (1. táblázat).

1. táblázat.

A Székelyföld társadalmi-gazdasági állapotának értékelése

Erőségek	Gyengeségek	Veszélyek	Lehetőségek
<p>Kedvező demográfiai adottságok. Erős nemzeti-kulturális identitás. Magas erdősültség. Háborítatlan környezet. Turisztikai attrakciók. Átlagos iparosodottság. A magyarországi tőke élénk</p>	<p>Agrárfoglalkoztatottak magas aránya. Urbanizációs fok. Fejletlen infrastruktúra. Rossz megközelíthetőség. Alacsony képzettség. Gyenge szolgáltató szektor. Az agrárpotenciálhoz csatlakozó feldolgozóipari háttér hiánya.</p>	<p>Folytatódó külföldi elvándorlás. A tradíciók túlértékelése, az autarch szemlélet erősödése. A centralizáció mértékének fennmaradása, esetleges erősödése. Megyei és lokális "szeparatizmus" Politikai</p>	<p>Konszenzuson alapuló érdekérvényesítés. Az ipari klaszterek kiépítése iránti fogékonyság. Az európai fejlesztési paradigma térhódítása. Fejlődőképes felsőoktatás. Innovációs hajlam. Európai tájékozottság. Új</p>

<p>érdeklődése. Agrár- és erdőgazdasági specializáció. Multifunkcionális régióközpont.</p>		<p>megosztottság. A többségi nemzet nacionalizmusának érvényesülése a makropolitikában.</p>	<p>regionalizmus, az alulról építkező területfejlesztési paradigma térhódítása. Több közép- és kisváros ambiciózus fejlesztési elképzelései.</p>
--	--	---	--

A stratégiaalkotás dilemmái

Az erőteljes modernizációra szoruló térségekben a kitorés egyik lehetséges megoldási módja az, ha a területfejlesztési szereplők szoros együttműködésben olyan fejlesztési stratégia kidolgozására vállalkoznak, amely a belső erőforrások feltárásában és mobilizálásában keresi a pótlólagos erőforrásokat. Ez az alulról építkező stratégia természetesen kizárólag a hagyományos gazdaságfejlesztési eszközökkel nem valósítható meg, a nyugat-európai kifinomult fejlesztési technikák alkalmazását igényli, ehhez pedig újfajta tudásra, a regionális gazdaságtan alapos ismeretére van szükség, illetve a területfejlesztés szereplői közötti kapcsolatokat is új formába kell önteni.

Közismert társadalomszociológiai tény, hogy az a társadalom, amelynek magatartásmódjai generációnként keveset változnak, tradicionálisnak tekinthető. Számptalan példa bizonyítja, hogy a hagyományos társadalom gazdasági hatékonysága alacsony. A tradicionális társadalom legfontosabb eleme a strukturális változások hiánya vagy lassúsága, lévén ilyen térben a közösség intellektuálisan zárt világban él. Egy területi közösség akkor modern, ha képes saját belső (endogén) fejlődését irányítani.

A modernizáció tartalmilag a következő elemeket tartalmazza:

- meghatározott fejlettségi szint a régió adottságainak megfelelő gazdasági szerkezettel, amelyben a terciér szektor egyre növekvő részesedést mutat;
- műszaki-technológiai fejlettség az iparban és a mezőgazdaságban;
- rugalmas és differenciált társadalmi struktúrák, a társadalom réteg- és szerepstruktúrájának változatossága;
- nyitottság abban az értelemben, hogy a régió vezető társadalmi csoportjai szembe tudnak nézni az innováció következményeivel és társadalmi kockázataival;
- az európai környezethez való alkalmazkodásra képes szervezetek;
- az infrastrukturális fejlettség bizonyos szintje, különösképpen a szakképzettség, a megközelíthetőség és az informatika terén;
- az előbbi elemek megteremtését és hatékony működését biztosító intézmények, normák, cselekvésmódok, befogadóképes és kész tudati sajátosságok;
- a tradicionális társadalomszervezés formáinak mérséklődése, ami természetesen nem jelenti a kulturális hagyományok felszámolását, hanem gondolkodásbeli változást idéz elő;
- olyan kulturális szféra, amely az új tudás iránti igényt szorgalmazza, tudatosítja azt, hogy a modernizáció az igazolt tudásnak a termelés minden ágában való alkalmazására irányuló képesség növekedése, a modernitás az a társadalmi-kulturális és pszichológiai keret, amely hozzájárul az innovációk alkalmazásához a gazdaságban.

A Székelyföld gazdaságfejlesztési stratégiájának prioritása az lehet, hogy a régió társadalmának megújulási és alkalmazkodási képességeit és készségét fejlessze, a megújulás érdekében szükséges változásokat és a kialakult valódi értékeket sikeresen összegezte.

A másik stratégiai kérdés a programalkotásban alkalmazott térségek megválasztása. Nyilvánvaló ugyanis, hogy a

fejlesztési teendők jellege és területi hatóköre különböző területi egységeket igényel. A modernizációs feladatok regionális, szubregionális és lokális terekben fogalmazhatók meg. Az Európai Unió gyakorlata e dilemmára az ún. NUTS-rendszer alkalmazásával adott választ. Szélesebb hatókörű feladatokat a NUTS2, szűkebb kiterjedésű fejlesztéseket a NUTS3, helyi jellegű kérdéseket a NUTS4-5 szinten célszerű megoldani. A Székelyföld esetében a fejlesztési gyakorlat alkalmazása két kérdést vet fel. Egyrészt azt, hogy elképzelhető-e a modernizációs stratégia kidolgozása és megvalósítása a jelenlegi regionális beosztás - a közép-romániai régió - keretei között. Másrészt pedig az, hogy a megyéken belül milyen - magyarországi terminológiával élve, kistérségi - szint alkalmazása tűnik célszerűnek.

Az első dilemmára egyértelmű és határozott válasz nem adható. Az Európai Unió nemzeti hatáskörbe utalja a regionális szint kialakításának feladatát. A jelenlegi tagállamokban a NUTS2 szint átlagosan 1,6 millió népességű területi egységeket jelent, természetesen az átlag körüli szóródás elég jelentős. A kelet-közép-európai társult országokban kialakított NUTS2 egységek mérete sem különbözik lényegesen, a létrehozott mező egységek átlagos népességszáma 1,9 millió fő. Átlag feletti értékeket Lengyelország és Románia mutat. Az előbbiben 2,3 millió, az utóbbiban 2,8 millió az átlagos népességszám. Megfontolandónak tűnik tehát, hogy a romániai régióbeosztás átalakítása napirendre kerüljön. Elképzelhetőnek tűnik, hogy az új régióbeosztás a Székelyföldet önálló régióként vegye számba. Mérete egyébként megfelel az EU ajánlásainak. Amennyiben Románia a nemzeti kisebbségek területfejlesztési szerepének európai követelményei gyakorlati megvalósításában példát kívánna mutatni, akkor e megoldás egyértelmű támogatást igényelne a legfelsőbb politikai körökben is.

A másik területi szint körülhatárolása sem könnyű feladat. A NUTS4 - kistérségi - szint elsődlegesen munkaerő-piaci szempontból fontos, olyan területi egység, amelynek keretei között a munkaképes korú népesség foglalkoztatását lehet optimálisan megszervezni. E célra Romániában a községek (településcsoportok) nem alkalmasak, hiszen átlagos népességük (a Székelyföldön 12,3 ezer fő) jóval alatta marad a kívánatos mértéknek, amely az uniós normák szerint legalább százezer fős népességszámot jelent. Amikor tehát e kategória alkalmazásának szükségessége merül fel, nem a magyarországi példa adaptációjáról és a tradicionális székely székek újjászervezésének igényéről, hanem az európai gyakorlat meghonosításáról van szó.

Összegzésképpen azt állapíthatjuk meg, hogy az alulról építkező stratégia a hagyományos gazdaságfejlesztési eszközökkel nem valósítható meg, a nyugat-európai kifinomult és komplex fejlesztési technikák alkalmazását igényli, ehhez pedig újfajta tudásra, a regionális gazdaságtan alapos ismeretére, illetve a területfejlesztés szereplői közötti kapcsolatok új intézményes formáira van szükség. A térség jövedelemtermelő képessége csak modernizációval erősíthető, ehhez viszont széles körű konszenzust kell kialakítani a területfejlesztés valamennyi szereplője között. A nyitott gazdaság elvének érvényesítése a tradíciók átfogó értékelését és társadalmi hatásainak vizsgálatát követeli meg.

Irodalom

Green Paper. Regional Development Policy in Romania. Bucharest, Romanian Government and European Commission. 1997.

Horváth Gyula: *Európai regionális politika.* Budapest-Pécs, Dialóg-Campus Kiadó, 1998.

Ianos, Ioan: Less-favoured Areas and Regional Development in Romania. In: Horváth, Gyula (ed.): *Regions and Cities in the Global World.* Pécs, Centre for Regional Studies HAS, 2001. 176-191.

Kolumbán Gábor: Mi van a régió mögött? A hálózati paradigma a regionális tudományban. In: *A Pécsi Tudományegyetem Közgazdaság-tudományi Kara Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskolájának Évkönyve.* Pécs, 2001. 27-34.

Pascariu, Simona: Regional development in the Romanian border areas. In: Gál Zoltán (ed.): *Role of the Regions in the Enlarging European Union.* Pécs, Centre for Regional Studies, 2001. 61-80.

Pop, Grigor-Bodocan, Voicu: Transylvanian Towns in the Last Century and a Half (1850-1996). In: Ianos, Ioan-Pumain, Denise-Racine, Jean Bernard (eds.): *Integrated Urban Systems and Sustainability of Urban Life.* Bucuresti, Editura Tehnică, 2000. 199-218.

Regular Report 1999 from the Commission on Romania's Progress Towards Accession. Brussels, European Commission.

Sandru, Dumitru: *Spatiul social al tranzitiei*. Bucuresti, POLIROM, 1999.

Somai József (szerk.): *Az erdélyi magyar gazdasági gondolkodás múltjából*. Kolozsvár, Romániai Magyar Közgazdász Társaság, 2001.

Székely Kongresszus. Csíkszereda, Hargita Kiadóhivatal, 2001.

Székelyföld 2000. A kulturális térségek szerepe a regionális fejlesztésben. Csíkszereda, Székelyföld 2000 Munkacsoport, 2001.

Szokoly Elek (szerk.): *Provincia 2000. Válogatás a folyóirat cikkeiből*. Marosvásárhely, Pro Europa Kiadó, 2002.

Vincze Mária: *Régió- és vidékfejlesztés*. Kolozsvár, Presa Universitară Clujeană, 2000.

- Horváth Réka - Veress Emőd: Regionális politika és területfejlesztés Romániában
- Bodó Barna: Régió és politika
- Hajdó Csaba: A román regionális politika reformja: lehetőségek és kihívások - Reflexió Horváth Réka és Veress Emőd tanulmányára -
- Horváth Gyula: Területi fejlődés és regionalizmus - Hozzászólás Horváth Réka-Veress Emőd tanulmányához -
- Kolumbán Gábor: A román regionalizmus paradoxona
- Nemes Nagy József: Regionális fejlődés, regionális politika
- Pálné Kovács Ilona: Gondolatok Horváth Réka és Veress Emőd *Regionális politika és területfejlesztés Romániában* c. tanulmánya ürügyén
- Perger Éva: Gondolatok Horváth Réka - Veress Emőd: Regionális politika és területfejlesztés Romániában című tanulmánya kapcsán
- Vincze Mária: Sötétben tapogatózunk?
- Regionális és helyi dimenziók Európában
- Románia állásfoglalása 21. fejezet: Regionális politika és a strukturális eszközrendszer koordinációja
- Helyzetfeltáró jelentés a helyi és regionális demokrácia helyzetéről Romániában
- György Béla: Reformmozgalom a romániai Országos Magyar Pártban (1926-1927)
- A Magyar Párt igen tisztelt Elnökségének
- Az Elnöki Tanács kommunikéje az emlékiratról
- Krenner Miklós a reformcsoport céljairól
- Nagyságos Krenner Miklós Úrnak
- Dr. Kecskeméthy István nyilatkozata a Krenner-csoportról, a pártegységről és a Magyar Párt mai vezetőségéről*
- Krenner Miklós megállapítja, hogy a reformcsoport kiegyenlítő munkáját mindenben meghiúsították
- Krenner Miklós: A magyarság vezéreikhez
- Michael Hechter: A nacionalizmus megfékezése
- Sorbán Angella - Nagy Kata: Merre haladt a romániai magyar társadalom az elmúlt tizenkét évben?
- Bakk Miklós - Horváth Andor - Salat Levente: Az RMDSZ 2003-ban - útkeresés integrációs határpontokon
- Benedek Gyula: Az asszimilációról mint statisztikus
- Kiss Tamás: A szocialista típusú modernizáció és hetednapot ünneplő adventista vállalkozók
- Szabó Máté: Civil társadalom - globalizáció - regionalizmus
- Gerencsér Balázs: Kisebbségpolitikai rendszerváltozás Magyarországon- Gondolatok Györi Szabó Róbert írással kapcsán -
- Székely Tünde: A civil szféra és a politikai szféra fogalmainak viszonya a gondolkodás történetében és a különböző európai társadalmakban